

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA BASRA KÖRFEZİNDE GÜVENLİK: YAPILANMA, ALGILAMALAR, POLİTİKALAR

Ramazan KILINÇ*

In this article, the author firstly explores the security structure of the Persian Gulf Region with specific concern to its meaning within the context of the international system, the sources of conflicts in the region and the anarchic structure of the regional order. Then he explains the security perceptions and foreign policies of the regional and extra-regional actors in the Persian Gulf. He finally evaluates his findings and gives some projections for the future of the security in the Gulf.

GİRİŞ

Körfez Bölgesi, sahip olduğu enerji kaynaklarıyla dünyanın kaderini etkileyebilecek bir potansiyele sahiptir. Bu enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerin tarihinden ve mevcut siyasal düzenlerinden kaynaklanan istikrarsızlık da bölgenin uluslararası sistemdeki önemini hep canlı tutmuştur. Bölgenin bu özelliğinden kaynaklanan güvenlik sorunları bölgede çıkarı bulunan yerel ve dış bütün aktörler için hayati ehemmiyete sahiptir. Bundan dolayıdır ki bölgede güvenlikle ilgili uluslararası akademik alanda muazzam bir literatür oluşmuştur. Bu makale bölge için yeni güvenlik modelleri sunmaktan uzaktır. Buradaki çalışma daha çok mevcut güvenlik yapılanmasının tespitine yöneliktir. Soğuk savaş sonrası bölgenin güvenliği üzerine hazırlanan bu çalışma bu çerçevede üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde bölgenin uluslararası sistem içindeki yeri, bölge güvenlik sorunlarının kaynakları ve bölgenin yerel anarşik düzenini kapsayan bölgenin güvenlik yapılanması ortaya konulacaktır. Bu bölüm bölgedeki politikaların hangi zeminde formüle edildiklerini açıklığa kavuşturma amacı taşımaktadır. İkinci bölümde bu yapılanma içindeki global ve bölgesel aktörlerin güvenlik algılamaları ve bu algılamalar ışığında oluşturdukları dış politikaları üzerinde durulacaktır. Üçüncü ve son bölümde ise ilk iki bölümün verileri baz alınarak bölgeyi gelecekte bekleyen güvenlik sorunları ile ilgili kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

* ASAM Ortadoğu Araştırmaları Masası Asistanı ve Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Ancak öncelikle çalışmanın sınırlarını belirleyen zaman ve mekan değişkenlerimizin tanımlanması gerekmektedir. İşte bu çerçevede öncelikle Soğuk Savaşın sona ermesinin incelediğimiz bölge açısından ne anlama geldiğini ve araştırmaya konu olan bölgenin hangi ölçülerle tanımlandığını ortaya koyarak incelemeye başlamak uygun olacaktır.

1980'li yılların sonları ve 1990'lı yılların başları uluslararası sistemde oluşturduğu yapısal değişiklikler açısından uluslararası ilişkiler çalışan uzmanlar tarafından çok önemli bir dönüm noktası sayılmaktadır. Çünkü bu süreçte yaşanan gelişmeler –Berlin Duvarı'nın yıkılması, Almanya'nın birleşmesi, Sovyetler Birliği'nin dağılarak yerini yeni bağımsız devletlere bırakması, Yugoslavya'nın dağılması- Doğu Bloku'nun ve dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı'ndan beri devam eden iki kutuplu sistemin sona ermesine sebep olmuştur. Bu yeni dönemle beraber ideolojik, stratejik ve soyut kavğaların egemen olduğu bir dünyadan çoğulcu katılımcı demokrasi, karşılıklı bağımlılık, ulusal ve uluslararası saydamlık gibi temelde liberal tonlar taşıyan değerler dünyasına geçiş de ivme kazanmıştır.¹ Ancak bu çalışmaya konu teşkil eden Körfez Bölgesi'ndeki gelişmeler yorumlanırken Soğuk Savaş olgusunun global anlamından birtakım sapmalar olduğu göze çarpmaktadır. Diğer bir ifadeyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bölgedeki Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalkması bir yana, yukarıda bahsi geçen değişimler noktasından değerlendirildiğinde Körfez Bölgesi açısından bir dönüm noktası sayılmayabilir. Çünkü Körfez Bölgesi'nde Soğuk Savaş dönemi politikalarının esasını teşkil eden ideolojik kavğalara dayalı strateji düşüncesi gerekliliği hâlâ devam etmektedir. Süper güçlerin bölgedeki etkinlik yarışı, bölgesel güçlerin kendi aralarındaki rekabet, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin kendi aralarındaki genelde sınır belirsizliği merkezli çatışmalar, nükleer silahların miktarındaki artışlar bölgede soğuk savaş dönemi yüksek siyaset (high politics) mantığının hâlâ devam ettiğini göstermektedir. Bu arada ilginç bir şekilde başka bir bakış açısıyla bölgenin soğuk savaş dönemini çok daha önceden geçirmiş olduğu da öne sürülebilir. Çünkü bölgede 1990 öncesi dönemde meydana gelen 1979 İran Devrimi ve 1980-1988 İran-İrak Savaşı Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu yönetim mekanizmasının dışında yerel dinamikleri olan gelişmelerdir.² Bu sebeplerden dolayı bu çalışmada Soğuk Savaş'ın sona erdiği,

¹ Orhan Güvenen, Türkiye'nin Orta ve Uzun Dönem Stratejik Hedefleri TC 2007-15 TC 2017-9: Genel Yorumlar, Ankara, DPT Yayınları, 1999, s. 6-7

² Barry Babin, The Persian Gulf after the Cold War: Old Pattern, New Era, Middle Eastern Review Of International Affairs, Cilt3 Sayı 2, June 1999
<http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/journal/1999/issue2/jv3n2a6.html>

beraberinde getirmiş olduğu kavramlardan ve gelişmelerden bağımsız bir şekilde yalnızca bize kazandıracığı zaman sınırlandırması açısından kullanılmaktadır. Şüphesiz bu, soğuk savaşın sona ermesinin bölgede hiçbir etki meydana getirmediği anlamına gelmez. Elbette ki dünyadaki global trendler bu bölgeyi de etkilemiştir ancak bölgedeki devletlerin siyasal yapıları bu etkinin yoğunluğunu kısmen azaltmıştır.

Bu çalışmaya başlamadan önce açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir nokta da Körfez Bölgesi tabiriyle anlaşılması gereken yerin neresi olduğu hususudur.³ Coğrafi bakımdan yapılacak bir "Körfez Bölgesi" tanımlamasına Basra Körfezi'ne sınırı olan bütün ülkeleri –İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, Birleşik Arap Emirlikler (BAE), Umman, Yemen- katmak gerekmektedir. Ancak bu çalışma bölgesel güvenlik konularının değerlendirilmesini içereceğinden "bölge" tanımlamasında güvenlik kriteri öne çıkarılmak durumundadır. Bundan dolayı bütün makale boyunca bölgenin genel güvenlik konularında etkin bir rolü olmayan Yemen buradaki "Körfez Bölgesi" tanımlamasının dışında bırakılacak, bölge dışı aktör olarak göz önünde bulundurulacaktır.⁴ Kısaca, burada güvenlik kavramı içerikli bölge tanımlaması kullanılmıştır. Bu arada bölge güvenliği açısından yadsınamaz bir güç olan ABD'nin de Barry Buzan'ın bölgesel güvenlik kompleksi⁵ tanımı içerisinde bölge güvenliğinin çok önemli bir aktörü olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.

KÖRFEZ BÖLGESİNDE GÜVENLİK YAPILANMASI

Bölgesel güvenlik çalışmalarında üzerinde çalışılan bölgenin sistem-altı (sub-system) bir birim olarak uluslararası sistem içindeki yerinin tespit edilmesi ve bölgenin güvenlik yapılanmasındaki aktörlerin rolleri sorunsalı önemli bir yere sahiptir. Çalışmanın bu bölümünde "Körfez Bölgesi" alt sisteminin uluslararası sistem içindeki yerinin tespiti ve bölgenin güvenlik yapılanmasının açıklığa kavuşturulması için şu sorulara cevaplar aranacaktır: Hali hazırdaki durumuyla Basra Körfezi uluslararası sistem için ne anlama gelmektedir? Basra Körfezi'nin uluslararası sistem içinde ifa ettiği rolü nedir? Basra Körfezi'ndeki sistem içi gelişmeler uluslararası sistemden hangi yönlerden ve nasıl etkilenmek-

³ "Bölge" tanımının uluslar arası ilişkilerdeki önemi ve kriterleri için bakınız: Richard Falk ve Saul Mendlowitz (ed) *Regional Politics and World Order*, San Francisco, W.H. Freeman and Company, 1973

⁴ Bjorn Moller, *Resolving the Security Dilemma in the Gulf Region*, Abu Dhabi, The Emirates Center for Strategic Studies and Research makalesinde "Bölge" kavramı ayrıntılı bir biçimde inceleniyor. <http://www.ecssr.ac.ae/periodicals/03uae.eop9contents.htm>

⁵ Barry Buzan, *From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School*, *International Organizations*, Cilt 47 Sayı 3, 1993, s. 327-352

tedir?⁶ Basra Körfezi'nin kendi içindeki alt birimlerinin uluslararası sistemin diğer birimleriyle ilişkilerini hangi değişkenler belirlemektedir ve bu ilişkilerin niteliği nasıldır? Basra Körfezi'nin kendi içindeki alt birimlerinin birbirleriyle olan ilişkileri hangi değişkenlerle oluşmaktadır ve bu ilişkilerin niteliği nasıldır? Basra Körfezi alt sisteminde alınan kararlar nasıl bir karar alma sürecinin ürünüdür? Bu alt sistemde sistem içi birimlerin birbiri üzerindeki etkilerde hangi değişkenler rol almaktadır ve etkileşim nasıl gerçekleşmektedir?

Körfez Bölgesinin Uluslararası Sistem Açısından Anlamı

Soğuk Savaş sonrası iki kutupluluktan (bipolarity) tek kutupluluğa geçildiği iddialarının⁷ yoğunlaştığı günümüz uluslararası sisteminde ekonomik çıkarların stratejik hesapların önüne geçmesiyle uluslararası sistem açısından Körfez Bölgesi ekonomik çıkarlarıyla önemli olma konumunu sürdürmektedir. Tabii ki Körfez Bölgesini sadece uluslararası sistem içinde ekonomik anlamıyla değerlendirmek çok holistik bir yaklaşım olacaktır, ancak global anlamda düşündüğümüzde (yani ABD, AB, Japonya, Çin, Hindistan gibi yeni uluslararası sistemde inkâr edilemeyecek role sahip olan ülkeler açısından düşünüldüğünde) bölgenin petrol rezervleri yadsınamayacak derecede öneme haizdir. Dolayısıyla bölgenin uluslararası sistem açısından önemi üzerine spekülasyon yaparken enerji ve ekonomi merkezli bir yorum tarzı çok da yanlış olmayacaktır.

Bunun yanında İran ve Irak'ın kendilerine özgümlükleri (uniqueness) de bölgenin uluslararası sistemdeki anlamının oluşumunda önemli bir yere sahiptir. 1979 İran Devrimi sonrası İran İslam Cumhuriyeti'nin kendi dışındaki bütün rejimleri gayri meşru saymak suretiyle mevcut statükoyu yıkmaya yönelik tavrı, onun hem bölge içindeki ülkeler hem de bölgede çıkarı bulunan bölge dışı ülkeler açısından tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Ayrıca İran'ın gerek kapasite gerekse yönetim felsefesinin yayılcı özelliği açısından bölgesel bir güç olabilme yeteneği de bölge güvenlik denklemindeki bütün değişkenleri endişelendirmektedir. Humeyni sonrası İran'ında ideoloji merkezli dış politikadan, çıkar merkezli dış politikaya geçiş bu endişeleri biraz azalttıysa da İran'ın bölgede hâlâ güvenilir bir güç olarak algılanmadığını söylemek yanlış olmaz. İran kaynaklı endişelerden biri de devrim sonrası dönemde bölgedeki istikrarı bozma potansiyeline sahip olan İslami fundamentalizm tehdididir.

⁶ Jalil Roshendal, A New Plan for Cooperation in the Persian Gulf, The Iranian Journal of International Affairs, Cilt 7 Sayı 1, Sonbahar 1995, s 523

⁷ Francis Fukuyama, The end of History and the Last Man, New York, The Free Press, 1992

Irak'ın da tarihi hegemonik güç olma sevdası onun bölgesel bir tehdit unsuru olması sonucunu doğurmuş; bu devletin 1980-88 arasında İran'la yaptığı savaş ve 1991'de Kuveyt'i işgali bu algılamının şiddetini arttırmıştır. Irak, her ne kadar İkinci Körfez Savaşı sonrası kendisine uygulanan uluslararası yaptırımlarla etkisiz hale getirilmişse de Saddam'ın dengesiz politikaları ve Saddam sonrası senaryoların çeşitliliği⁸ (Irak'ın bütünlüğünün devamı ya da parçalanması ve Irak'ın bölgedeki yeni rolü ile ilgili senaryolar) Irak'ın da uluslararası sistemde bir istikrarsızlık (instability) unsuru olarak algılanmasını kolaylaştırmaktadır.

Bölgedeki istikrarsızlık kaynağı olarak görülen bir başka tehdit unsuru da hızla devam eden silahlanma yarışıdır. Gerek İran ve Irak'ın gerekse diğer Körfez Arap monarşilerinin ekonomilerinden çok büyük bir payı silah alımına ayırmaları hem bu ülkelerde vuku bulacak ekonomik istikrarsızlıklar hem de ileride sebep olabileceği bölgesel yıkımlar sebebiyle bölge güvenlik planlamalarında önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında Körfez Arap ülkelerinin kendi aralarındaki genelde sınır sorunlarından kaynaklanan çatışmalar ve bu ülkelerin iç sorunları (ulus devlet olma sürecini tamamlayamama merkezli monarşilerin meşruiyet krizleri, ekonomik yapıdaki problemler, etnik ve dinsel çatışmalar, kabile yapısından millet yapısına geçişte yaşanan kimlik sorunları⁹) da uluslararası sistem tarafından başka bir istikrarsızlık unsuru olarak tanımlanmaktadır.

Körfez Bölgesi Güvenliğinde Yerel ve Dış Faktörlerin Etkileşimi

Körfez Bölgesi'ndeki güvenlik yapılanmasının açıklığa kavuşturulmasında incelenecek bir başka faktör de bölge dışı güçlerin bölgedeki etkinlik derecesi ve niteliğinin anlaşılmasıdır. Bu kısımda esas olarak üzerinde durulacak olan bölgedeki güvenlik sorunlarında yerel dinamiklerin mi yoksa bölge dışı dinamiklerin mi daha etkili olduğu sorusunun cevabı olacaktır.

Bu soruya cevap ararken iki yönlü bir analiz yapmak yerinde olacaktır. Bir yandan bölgede ortaya çıkan güvenlik sorunlarının yerel ya da dış faktörlerle belirlenip belirlenmediği sorusuna cevap aranırken diğer yandan da bölge dışı aktörlerin bu sorunlarda (sorun ortaya çıktıktan sonra) oynadıkları roller üzerinde durulacaktır. Soğuk Savaş döneminde Amerika ve Sovyetler Birliği'nin rekabeti bölge dışı güçlerin

⁸ Saddam sonrası senaryolarla ilgili olarak geniş bilgi için bakınız: Gökhan Bacık, "Irak'ın Geleceği: Tartışmalar, Senaryolar", Avrasya Dosyası, bu sayıda.

⁹ Körfez Arap ülkelerinin iç sorunlarının Körfez güvenliğindeki rolüyle ilgili geniş bilgi için bakınız: Jalil Roshendal, A New Plan for Cooperation in the Persian Gulf, ..., s. 522-538.

bölge politikalarında etkili olmasını zaten kaçınılmaz kılmaktaydı. Ancak bölgenin bu dönemde ABD-Sovyet Rusya çekişmesinin yaşandığı bir alan olarak tanımlanması, gerçeği tam olarak ifade etmekten uzaktır. Bu dönemde Sovyet Rusya her ne kadar Irak'ı kullanarak bölgeye nüfuz etmeye çalışmışsa da genel itibarıyla Amerika tüm Soğuk Savaş boyunca bölgede hakim güç olagelmıştır.¹⁰ Özellikle 1971 yılında İngiltere'nin bölgeden tamamen çekilmesiyle beraber bölgede Amerikan üstünlüğü tartışma götürmeyecek bir kesinlik kazanmıştır. ABD'nin bu dönemden başlayarak İran (1979 İran devrimine kadar) ve Suudi Arabistan ile ikili ilişkilerinin yoğunluğu,¹¹ bölgenin diğer Arap ülkelerinin de ABD'nin İsrail'e olan desteğinden bile etkilenmeyen sıkı ilişkileri¹² bölgede ABD hegemonyasının üstünlüğünü gösteren örneklerdir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra da ABD üstünlüğü devam etmiş ancak ABD'nin bölge politikaları şekil değiştirmiştir. ABD'nin bölge politikalarında değişikliğe sebep olan olaylar genel olarak yerel dinamiklerle belirlenmiştir. 1979 İran Devrimi ile beraber ABD-İran stratejik ortaklığı yerini İran'ın ABD'ye "Büyük Şeytan" yakıştırmasıyla simgelenen bir düşmanlığa dönüşmüştür.¹³ Bu arada Suudi Arabistan, bölgedeki çıkarlarını kaybetmek istemeyen ABD'nin bölgedeki en büyük stratejik partneri konumuna gelmiştir. 1980-1988 İran-Irak savaşında ABD resmi olarak tarafsız görünse de üstü kapalı olarak Irak'ı desteklemiştir.¹⁴ Irak'ın Kuveyt'i işgali ile ABD bölgede kendi menfaatlerini koruyacak silahlı güç bulundurma şansını yakalamış; Irak'ın bölgesel bir tehdit olarak algılanması da ABD'nin bu davranışına meşruiyet kazandırmıştır. 1990'lı yıllar ve özellikle Clinton hükümetleri döneminde ise İran ve Irak'ı güçsüz tutma dengesine (balance of weakness) dayanan "ikili çevreleme" (dual containment) politikası ABD'nin bir dış güç olarak bölgedeki resmi politikası haline gelmiştir. İran ve Irak'a karşı çıkar politikasının yanında ideolojik bir dış politika¹⁵ izleyen ABD, bu arada diğer Körfez Arap ülkeleriyle olan ilişkilerini de kendi ekonomik çıkarlarını maksimize edecek bir düzeyde sürdürmektedir.

ABD'nin bölgede hali hazırda uygulamaya çalıştığı ideolojik boyutlar da taşıyan Körfez Politikası'na karşın Avrupa ülkeleri, Japonya, Hindistan ve Çin gibi soğuk savaş sonrası bölgesel güvenlik yapılan-

¹⁰ Barry Rubin, The Persian Gulf After The Cold War: Old Pattern, New Era, ... [ONLINE]

¹¹ age, [ONLINE]

¹² Bjorn Moller, Resolving the Security Dilemma in the Gulf Region, ... [ONLINE]

¹³ Charles Kurzman, ABD-İran İlişkilerinde Sorunlar: Şeytan Konusu, Avrasya Dosyası, Cilt 5 Sayı 3, Sonbahar 1999, s. 360-372.

¹⁴ Bjorn Moller, Resolving the Security Dilemma in the Gulf Region, ... [ONLINE]

¹⁵ Onlara iç politikasında bir "öteki" rolü atfederek düşmanca tavırlarına meşruiyet kazanma çabasına dayanan ABD politikası kastediliyor.

malarında önemli bir konuma gelmiş olan¹⁶ ülkelerin bu bölge politikalarına katılımları genelde ekonomik çıkar ağırlıklıdır. Bu ülkeler bu bölgenin kaynaklarından makûl faturalarla faydalanmak amacındadırlar. Pek tabiidir ki yakın tarihin bir mirası olarak bu ülkelerin ilişkilerinde İran ve Irak'tan ziyade diğer Arap ülkeleri öncelikli role sahiptir. Ancak sözü geçen bütün ülkeler İran ve Irak'a karşı ABD'nin uygulamaya çalıştığı, çoğu noktada ekonomik feragat gerektiren, "ikili çevreleme" politikasına karşıdırlar.¹⁷ Bu ülkeler Körfez Bölgesi'nin ekonomik güvenliğinin yeni şartlarda rakibin zayıflatılmasına yani kazan kaybet (zero-sum game) mantığına dayanan stratejik güvenlik teorileriyle sağlanamayacağı inancındadırlar.

Körfez Bölgesi'nde Soğuk Savaş sonrası güvenlik tartışmalarında yukarıda anlatılan bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik hesaplamalarının izdüşümlerinin payı ihmal edilemez. Son zamanlarda ne kadar ömrünün kaldığı sıkça tartışılır hâle gelse de ABD'nin "ikili çevreleme" politikası ile sınırlandırdığı bölgenin enerji rezervlerinden istifade etme planları ile diğer bölgesel güçlerin –Avrupa Birliği, Japonya, Hindistan, Çin- ekonomik çıkar yarışları şüphesiz bölgesel güvenlik planlamalarını çok boyutlu hâle getirmektedir. Ancak şunu gözden kaçırmamak gerekir ki bölgedeki kronikleşmiş çok sayıda güvenlik sorunu ancak yerel dinamiklerle açıklanabilir. Gerek İran ve Irak'ın kendi iç dinamiklerinden gelen –İran'da İslam Devrimi'nin mirası (son zamanlarda bir takım yumuşamalar gösterse de), Irak'ta Saddam'ın hırsı ve istikrarsızlık unsuru taşıyan politikaları- bölgesel güç olma planları, gerekse de diğer Arap ülkelerinde görülen iç problemler ve İran ve Irak'ın bu ülkelere karşı tehditkâr duruşları bölgesel kaynaklı güvenlik konularıdır. Ortadoğu güvenliği konusunda kayda değer araştırmalarda bulunan İranlı akademisyen Jalil Roshendal'a göre Körfez Bölgesi'nde güvenlik politikalarında değişimi sağlayan dinamik güç en azından son yirmi yılda hep İran olagelmıştır. Körfez monarşilerinde 1979 İran İslam Devrimi'yle tartışılmaya başlanan meşruiyet krizi ve İslami köktencilik tehdidi, ondan yirmi yıl sonra bugün de İran toplumunda görülen açık toplum talepleriyle şekil değiştirerek yine bu monarşilerde hem meşruiyet krizini doğurmuş hem de yöneticilerin halkın açık toplum olma yolunda taleplerde bulunacağı zehabına kapılmalarına sebep olmuştur.¹⁸

¹⁶ Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ülkelerin bölgesel güçler olma potansiyelleriyle ilgili olarak bakınız: Paul Kennedy, *Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1996

¹⁷ Kim R. Holmes, *The United States and Europe in the Twenty First Century: Partners or Competitors*, , Washington DC, The Heritage Foundation, 2000 <http://www.heritage.org/library/lecture/h1657.html>

¹⁸ fikir 20 Mart 2000 tarihinde ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim üyesi Jalil Roshendal tarafından "Iran and the Emerging Greater Middle East" dersinde dile getirilmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse Körfez Bölgesi'ndeki güvenlik sorunları öncelikle birinci dereceden bölgesel dinamiklerden daha sonra da büyük güçlerin bölgedeki çıkar çatışmalarından kaynaklanmaktadır. Her iki durumda da kesin olan bir şey var ki o da dış güçlerin bölge politikalarına karışma potansiyelinin, üzerinde durulan sorun her ne olursa olsun, hep varolageldiği ve en azından kısa ve uzun vadede de böyle devam edeceği gerçeğidir.

Bundan sonraki bölümde bölgede istikrarsızlık unsuru olan yerel dinamiklerin nasıl bir bölgesel güçler hiyerarşisi içinde ortaya çıktığı konusu kısaca anlatılacaktır.

Körfez Bölgesi Güvenlik Yapılanmasında Yerel Anarşik Düzen

Bölgesel aktörlerin birbirleriyle olan ilişkileri düzleminde ele alındığı zaman Körfez Bölgesi'nin güvenlik yapılanmasının anarşik bir karaktere sahip olduğu görülür. Sözü edilen bölgedeki devletler üzerinde siyasi otoriteye sahip hegemonik bir gücün (gerek devlet gerek de tüm devletlerin üzerinde siyasi güce sahip olan bölgesel örgüt olarak) yokluğu bu anarşik yapıya neden olmuştur. Bölgede anarşik olmayan tek kutuplu (unilateral) bir yapının inşası mevcut aktörlerin kendi özgül kimlikleri çerçevesinde mümkün gözükmemektedir. Bunun yanında tüm bölge ülkelerinin üye olduğu bir uluslararası örgütün bulunmaması da bu anarşik yapının pekişmesini sağlamaktadır. Aşağıdaki tablo hangi ülkelerin hangi uluslararası örgütlere üye olduklarını göstermektedir.¹⁹ Tabloda da görüldüğü gibi İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) haricinde bölgedeki sekiz ülkenin hepsinin de üye olduğu başka bir örgüt yoktur. İKÖ de siyasi anlamda bağlayıcılığı çok güçlü olan bir örgüt değildir, daha çok kültürel ve ekonomik boyutta faaliyet göstermektedir.

	İRAN	IRAK	S.A.	BAHREYN	KUVEYT	KATAR	UMMAN	BAE
Arap Birliği	H	E	E	E	E	E	E	E
KİK	H	H	E	E	E	E	E	E
OAPEC	H	E	E	E	E	E	H	E
İKÖ	E	E	E	E	E	E	E	E
OPEC	E	E	E	H	E	E	H	E

¹⁹ Bjorn Moller. Resolving the Security Dilemma in the Region, ... [ONLINE] Tabloda kısaltmalar Türkçe'de kullanıldığı şekilleriyle verilmiştir. Metin içinde geçmeyen kısaltmalardan OAPEC: Petrol İhraç eden Arap ülkeleri Örgütü'nün kısaltılmışı iken OPEC de Petrol İhraç Eden ülkeler'in kısaltılmışıdır. E: Evet, H:Hayır anlamına gelmektedir.

Analizlerimizi kolay kılması açısından bölgedeki ülkeleri kimliklerine ve bu kimliğin doğal bir sonucu olan güvenlik nosyonlarına göre üç grupta sınıflandırabiliriz: İran, Irak, ve diğer Körfez Arap ülkeleri (KİK ülkeleri). Bu sınıflandırmada İran, bölgede inisiyatifi elinde bulundurmak istemekte ve yabancı müdahalesinin sıfırlanmasını arzu etmektedir. İran, yabancı müdahalesi algılamalarında öncelikle Amerika'yı daha sonra da özellikle de Körfez Savaşı sırasında savaş ve sonrasında bölge politikalarında etkin rol almaya başlayan Suriye ve Mısır'ı kastetmektedir. Buna karşın KİK ülkeleri kendi imkânlarıyla güvenlik problemlerini çözmelerini mümkün görmemekte, genelde bölge dışı güçlerle ikili ittifak anlaşmaları yapmaktadırlar. Özellikle son zamanlarda Suudi Arabistan, Katar ve Umman'ın ABD ile yürüttükleri ikili anlaşmalar, yine Katar'ın İtalya ile yaptığı görüşmeler, buna örnek olarak verilebilir. Bu ülkelerin bölgesel güçler yerine bölge dışı güçlerle ittifak kurmalarının nedeni, tehdit olarak algıladıkları güçlerin iki bölgesel güç olan İran ve Irak oluşudur. Bu ülkeler, İran'dan fikir ihraç politikası ve hem İran hem Irak'tan da kendi toprak bütünlüklerine göz diktikleri gerekçeleriyle çekinmektedirler. Irak'ın ise Kuveyt üzerindeki emelleri, İran'la olan sınır sorunları ve 1980-8 savaşının kötü anıları bölgesel partner olma potansiyelini azaltmaktadır.

Bölgesel güvenliğin "bölgesel toplum"ların (regional society) oluşmasıyla sağlanabileceğini savunan uluslararası ilişkiler teorisyenlerinden Mohammad Ayoob'a göre bölgede anarşik yapının varlığını sürdürmesinin nedenlerinden biri de bölge ülkelerinin devlet ve ulus devlet olarak yapılanma süreçlerini tamamlayamamış olmaları ve bu eksikliğin oluşturduğu krizlerdir. Ayoob'a göre yapısal olarak kendilerine tam bir kimlik²⁰ belirleyememiş bu devletlerin bölgesindeki diğer devletlerle uzlaşma olasılığı daha düşüktür.²¹ Çünkü bu devletlerin "bölgesel toplum" olma noktasında önlerindeki en önemli engellerden birisi de gerek idarecilerin gerekse "millet"lerin kendilerini meşru bir zeminde hissetmeyişleridir. Diğer bir ifadeyle kendilerini bile meşru bir devletin meşru birer halkları olarak tanımlayamayan toplumların başka etnik grupların da içinde bulunacağı "bölgesel toplum"u oluşturmaları muhaldir.

Madem ki bölgede anarşik bir yapı vardır; bu anarşik yapılanma nasıldır? Bölgede ne tür bir kutuplaşma hakimdir? Şimdi de bu soruların cevaplarını bulmaya çalışalım.

²⁰ Ortadoğu'da Arap kimliğinin dış politikaların belirlenmesi üzerine kapsamlı bir araştırma için bakınız: Michael Barnett, *Dialogues in Arab Politics: Negotiations in Regional Order*, New York: Columbia University Press, 1998.

²¹ Mohammad Ayoob, *From Regional System to Regional Society: Exploring Key Variables in the Construction of Regional Order*, *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 53 Sayı 3, Kasım 1999, s. 247-260.

Her ne kadar birbirleriyle eşit güce sahip değillerse²² de bölgede genel olarak aktörleri İran, Irak ve Suudi Arabistan olan üç kutuplu (tripolar) bir yapıdan söz etmek mümkündür. Bjorn Moller'ın bu üç ülkenin mevcut güçlerini gösteren derecelendirme tablosu bu ülkelerin potansiyellerini göstermesi açısından faydalı olabilir.

ULKE	NUFUS	ZENGİNLİK	ORDU	MUTTEFİK
IRAK	**	*	**	*
İRAN	***	**	***	**
SUUDİ ARABİSTAN	*	***	*	***

İran, Irak ve Suudi Arabistan arasında her ne kadar üç kutuplu bir ilişkiler yumağı var ise de bu devletlerin 19. yüzyıl klasik "güç dengesi" kuramındaki gibi her hangi ikisinin üçüncüsüne karşı birleşmeleri pek mümkün görünmemektedir.²⁴ Çünkü bu ülkelerin her biri ikili ilişkilerinde üçüncüsüne karşı bir cephe alamayacak kadar çatışma potansiyeline sahiptirler.

Bunlardan Suudi Arabistan petrol politikaları, kendi içindeki Şiiler vasıtasıyla rejiminin tehdit altında olması ve İslami köktencilik tehdidi ile İran'la çatışırken, Irak'ın da hegemonik hırslarından çekinmektedir. Aynı şekilde Irak da İran'dan çekinmekte ve Körfez Arap ülkelerini de kendine nüfuz alanı olarak belirlemesinden ötürü Suudi Arabistan'la ittifak kurması zorlaşmaktadır. Ancak son zamanlarda, özellikle Hatemi'nin İran Devlet Başkanlığı'na seçilmesinden sonra, İran ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerde bir yumuşama görülmüştür. Bu yumuşamada İran, ABD'nin yokluğunda Irak'a karşı dengeyi koruyacak bir partner arayışını; Suudi Arabistan da hem Irak'a karşı dengeyi sağlamayı hem de petrol üretiminde İran'la koordinasyon sağlamayı hedeflemektedirler.²⁵ Ancak bu ilişkilerde karşılıklı güvenin tamamen tesis edildiğini söylemek güçtür.

Bölgenin anarşik yapısının incelenmesinde üzerinde durulması gereken olgulardan birisi de Irak haricindeki Arap ülkelerinin kendi aralarında 1981 yılında kurdukları Körfez İşbirliği Konseyi'dir.²⁶ Bu

²² Bjorn Moller, Resolving the Security Dilemma in the Gulf Region, ... [ONLINE]

²³ age, [ONLINE]. Esas metinde derecelendirme yıldızlarla değil rakamlarla yapılıyor.

²⁴ age, [ONLINE].

²⁵ Joshua Teitelbaum, The Gulf States and the End of Dual Containment, Middle Eastern Review Of International Affairs, Cilt 2 Sayı 3, Eylül 1998.
<http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/journal/1998/issue3/jv2n3a3.html>.

²⁶ Bu Konseyle ilgili kapsamlı bir araştırma için bakınız: R. K. Ramazani, The Gulf Cooperation Council: Record and Analysis, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988.

kurum eşit ve egemen altı devletten –Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Bahreyn, Katar, Umman- oluşuyor olsa da yukarıda anlattığımız üç kutupluluk çerçevesi içerisinde Suudi Arabistan dışındaki diğer devletler Suudi Arabistan'a karşı eşit birer denge unsuru olmaktan öte onun bölgedeki politikalarına itaat eden devletçikler konumundadırlar (bandwagoning states).²⁷ Suudi Arabistan'la ilişkilerindeki bu durum, bu devletlerde KİK'in bir güvenlik örgütü anlamında yetersiz olduğu fikrinin uyanmasına ve bölge dışı aktörlerle güvenlik anlaşmalarına girmelerine sebep olmaktadır. Onları Suudi Arabistan'ın kollarına iten en önemli sebep İran ve Irak tehdidinin varlığıdır.²⁸ Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz ülke milli kimliklerinin benzerlik arz etmesi de bu devletleri beraber hareket etmeye iten önemli bir faktördür.²⁹

Tüm bu nedenler kendi içinde anarşik bir yapıya sahip olan bölgenin bu anarşik yapısının bile yerel dinamiklerle yönetilemeyeceğini göstermekte ve bölgede yabancı müdahalesini kolaylaştırıcı bir ortam hazırlamaktadır.

AKTÖRLERİN GÜVENLİK ALGILAMALARI VE POLİTİKALARI

Bölgenin uluslararası sistem içindeki yerinin ve güvenlik yapısının ortaya konulmasından sonra şimdi de daha önce tanımlanan aktörlerin bölge güvenliği içerisindeki güvenlik algılamalarını ve bu çerçevede oluşturdukları dış politikalarını incelemek gerekecektir.

Amerika Birleşik Devletleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD, bölgedeki politikaları ile temelde üç önemli hedef gütmektedir: "İkili çevreleme" politikası ile Irak ve İran'ı zayıf bırakma, barış sürecinin başarıya ulaşmasını sağlayarak İsrail'in güvenliğini garanti altına alma,³⁰ bölgedeki ekonomik çıkarlarının korunmasını sağlama.³¹ Aslında bu üç hedeften ilk ikisi birbirlerini desteklemektedirler. Çünkü İran ve Irak'ın güçsüz bırakılması barış sürecinin önündeki en büyük engellerin kaldırılması anlamına gelmektedir. ABD, bu hedefler çerçevesinde KİK ülkeleri ile ikili ilişkilerini hem ekonomik hem de güvenlik bağlamında geliştirmek-

²⁷ Walt, Stephen, *The Origins of Alliances*, London, Cornell University Press, 1987, s. 173.

²⁸ Bjorn Moller, *Resolving Security Dilemma in the Persian Gulf*, ... [ONLINE]

²⁹ Michael Barnett, "Identity and Alliances in the Middle East", Peter J. Katzenstein (ed), *The Culture of National Security*, New York, Columbia University Press, 1996 içinde, s. 427.

³⁰ Zbigniew Brzezinski, *Differentiated Containment: Policy Toward Iran and Iraq*, Foreign Affairs, Cilt 76 Sayı 3 Mayıs/Haziran 1997, s. 20.

³¹ Feisal al Mazidi, *The Future of the Gulf: The Legacy of the War and the Challenges of the 1990s*, Londra, I.B. Tauris, 1993, s. 14.

te, bu devletlerin muhtemel İran ve Irak tehditlerine karşı silahlanmalarını desteklemekte, kendisinin herhangi bir kargaşa anında bölgeye müdahale edebilme kapasitesini artırmakta, bölgede mevcut statükonun korunması için çaba sarfetmektedir.

ABD'nin İran ve Irak'a karşı uyguladığı "ikili çevreleme" politikası ilk kez 1993'te Yakın Doğu ve Güney Asya İşleri konusunda başkana danışmanlık yapan Martin Indyk tarafından geliştirilmiştir. İran ve Irak'ı çevrelemek suretiyle zayıflatmayı hedefleyen politika Indyk tarafından şu şekilde anlatılıyordu:

"İkili Çevreleme", İran ve Irak'ın bölgedeki Amerikan çıkarlarına zarar verdikleri değerlendirilmesinden yola çıkılarak formüle edilmiştir. Buna göre eskiden yaptığımız gibi birini ötekine karşı kullanmaya dayanan güç dengesi politikası izlememiz mümkün değildir. Askeri gücümüzü bölgede bulundurduğumuz, İran ve Irak rejimlerinin silahlanma hırslarına engel olabildiğimiz ve bölgedeki müttefiklerimiz -Mısır, İsrail, Suudi Arabistan ve KİK, Türkiye- güvenebildiğimiz oranda İran ve Irak'ı çevreleme imkânlarını elimizde bulundurmuş olacağız.³²

ABD'ye göre İran'ın bölgede terörizme destek vermesi, İslam Devrimi ihraç çabaları, gizlice kitle imha silahları artırma çalışmaları, Arap-İsrail Barış Süreci'ne karşı sert muhalefeti;³³ Irak'ın da barış sürecindeki olumsuz tavrı ve Saddam yönetiminin genişlemeci emellerine bağlı olarak oluşturduğu istikrarsız tutumu ABD'nin bölge çıkarlarındaki engellerdir.

Clinton dönemlerinin bu resmi Körfez politikası gereğince ABD, İran ve Irak'a karşı gerektiğinde kullanılmak üzere silahlı güçlerini artırmaya başlamıştır. 1998 yılına gelindiğinde bölgedeki ABD askerinin sayısı 20000'i geçerken bu askerlerin finansmanının sadece vergisi 50 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca ABD'nin bu politikası çerçevesinde silahlanmalarını teşvik ettiği KİK ülkelerinin sadece 1994-1997 yılları arasında sadece ABD'den aldıkları silahların tutarı 35 milyar doların üzerindedir. ABD'nin bölgede konuşlandığı deniz gücü ve istihbarat masrafları da düşünüldüğünde bu politikanın ABD'ye faturası oldukça ağır hale gelmiştir. KİK ülkelerinin edinmiş olduğu kitle imha silahları da bölgeye yeni bir tehdit unsuru daha gelmesini sağlamıştır.³⁴

³² Jean Pascal Zanders, A New Security (Dis)Order for the Gulf, Brüksel, Centre for Peace and Security Studies, Vrije Universiteit, <http://poli.vub.ac.be/>

³³ James Phillips, "The Persian Gulf and Middle East", Stuart M. Butler ve Kim R. Holmes [ed], Issues 2000: The Candidate's Briefing Book, Washington DC, The Heritage Foundation, 2000 içinde s. 727.

³⁴ Stephen Hubbell, The Containment Myth: US Middle East Policy in Theory and Practice. Middle East Report, Sonbahar 1998, s. 9.

"İkili Çevreleme" politikası, ABD ekonomisine getirdiği yükün yanında uluslararası bir destek de bulamaması neticesinde artık verimliliği tartışılır bir strateji haline gelmiştir. ABD'nin İran'ı ve Irak'ı zayıf düşürme politikasında ekonomik çıkarlarının zedelenmesini istemeyen diğer müttefiklerinin desteğini tam olarak alamaması, ABD stratejisinin İran'ın davranışlarını etkileyebilecek kapasiteden yoksun kalmasına sebep olmaktadır. Jahangir Amuzegar, Foreign Affairs'da yazdığı bir yazıda İran'ın ABD'nin tek taraflı ambargosuyla yaşamaya artık alıştığını söylemektedir.³⁵ Hatta bu durum İran'da radikalleşmenin dozunu artırmasından dolayı ABD zararına bir durumun oluşmasını bile sağlamaktadır. Anthony Cordesman'ın deyişiyle "ABD kendi kendini izole etme noktasına gelmiştir."³⁶ Aynı konu hakkında ünlü stratejist Zbigniew Brzezinski de "Bu politika stratejiden ziyade bir slogandır"³⁷ demektedir. Tabii ki bu yorumlar İran ekonomisinin ABD politikasından hiç etkilenmediği anlamına gelmemektedir. Burada anlatılmak istenen bu politikanın İran'ın bölgesel etkin güç olma potansiyelini ortadan kaldıracak kadar etkin olamadığıdır.³⁸

Çevreleme politikasının Irak boyutunda da bir takım sorunlar bulunmaktadır. Irak'ta temelde Saddam'ın agresif tutumlarına set çekme ve Irak'ı BM yaptırımlarını tam olarak uygulamaya zorlama amacı taşıyan bu politikanın başarıya ulaştığı söylenemez. Saddam bölge için hâlâ tehdit olmaya devam ederken Irak halkı kötü beslenme ve ilaç sıkıntısı yüzünden zor durumda kalmıştır.³⁹ Bu durum ABD'nin bu politikasının da amansız eleştirilmesi sonucunu doğurmuştur.

İşte bu sebeplerden dolayı "ikili çevreleme politikası" ABD dış politika analistleri tarafından çok tartışılan bir konu haline gelmiştir. Analistlerin genel kanısı bu politikanın kendine hedef olarak yalnızca İran ve Irak'ın terör eylemlerine desteğini kırma, kitle imha silahları edinmelerine engel olma, Körfez ülkeleriyle sınır sorunlarını barışçıl yollardan çözmelerini sağlama, söz konusu devletlerin petrolü tehdit olarak kullanmalarını engelleme ve Irak halkının ezilmesine sebep olmayacak düzenlemeler içermeye konularını göz önünde bulundurarak yeniden revize edilmesiyle başarıya ulaşabileceğidir. Bu arada politikanın uygulanması sürecinde Türkiye, Suudi Arabistan, Mısır gibi bölgedeki ABD müttefiklerinin fikirlerine başvurması da ABD'nin bu konudaki başarısını artıracaktır.

³⁵ Jahangir Amuzegar, Adjusting the Sanctions: The toll in Iran, Foreign Affairs, Mayıs/Haziran 1997, s. 31-41

³⁶ Which Way With Iran?, CSIS WATCH, Number 137, May 15 1995.

³⁷ Zbigniew Brzezinski, Differentiated Containment: Policy Toward Iran and Iraq, ... s. 21.

³⁸ "İran'a uygulanan yaptırımların İran ekonomisine etkisi için bakınız: Jahangir Amuzegar, Iran's Economy and the US Sanctions, Middle East Journal, Cilt 51 Sayı 2, İlkbahar 1997 s. 185-199.

³⁹ Jeff Markle, The Mindset and Possible Consequences of Dual Containment, Politics of International Oil, 30 April 1996.

ABD'nin Körfez Politikası'na yön veren en önemli etmenlerden birisi de bölgedeki ekonomik çıkarlarıdır. Dünyanın en önemli petrol tüketicilerinden birisi olan ABD petrol ithalatının büyük bir oranının bu bölgeden sağlamaktadır. Dünya petrol rezervlerinin yarısından fazlasının bu bölgede olması bölge güvenliğinin ABD ve diğer petrol ithalatçısı ülkeler açısından önemini artırmaktadır. Bölgede ABD, Japonya, Çin,⁴⁰ Hindistan ve Avrupa⁴¹ arasında bölge enerji kaynaklarından en uygun fiyatla yararlanma konusunda büyük bir rekâbet vardır. ABD'nin "ikili çevreleme" politikasında uluslararası konsensüsü sağlayamamasının sebeplerinden birisi de bu rekâbettir. ABD dışındaki ülkeler daha ucuz enerji temini için İran'la da ikili ilişkiler kurmaya devam etmekte, bu durum da ABD politikasının başarısını engellemektedir. Ancak ABD, KİK ülkeleri ile çok sıkı ticari bağlara sahiptir. ABD bölgeyi ticari bakımdan yalnızca dünya piyasalarına enerji arz yeri olarak görmenin ötesinde bölgeye bir de pazar olma rolü atfetmiştir. ABD, bölgeden silah, ileri teknoloji ve know-how satışları sayesinde muazzam çıkarlar elde etmektedir. Özellikle İran ve Irak gibi iki tehdidin varlığı söz konusu ülkelerin silahlanma hızlarını artırmış, ABD de bu durumdan çıkarlarına en uygun şekilde istifade etmesini bilmiştir.

ABD yukarıda belirtilen üç stratejik hedefine -"ikili çevreleme" politikası ile Irak ve İran'ı zayıf bırakma; barış sürecinin başarıya ulaşmasını sağlayarak İsrail'in güvenliğini garanti altına alma, bölgedeki ekonomik çıkarlarının korunmasını sağlama- ulaşması çerçevesinde KİK ülkeleriyle güvenlik içerikli anlaşmalar yaparak hem bölgesel güç dengesinin korunmasını hem de bölgeye gerektiğinde müdahale yeteneğine sahip olmasını garanti altına almak istemektedir. Burada vurgulanması gereken önemli noktalardan birisi de KİK ülkelerinin de mevcut dengeler düşünüldüğünde şu anda ABD'siz bir güvenlik politikası oluşturmalarının mümkün gözükmemesidir.

İran

İran'ın bölge politikaları bir bölge dışı aktör olarak ABD, bölgesel bir rakip olarak Irak ve ikinci derecede Suudi Arabistan, aralarında bölgesel sorunlar -genelde sınır, etnik ve dinsel ayrılıklardan kaynaklanan sorunlar- bulunan küçük devletler olarak da diğer KİK üyesi ülkelerin politikalarından etkilenmektedir. İran bu çevrenin belirlediği bir alanda kendisine uygulanan yaptırımların üstesinden gelip hareket sahasını

⁴⁰ Çin'in bölgede oynadığı rolle ilgili ayrıntılı bir çalışma için bakınız: John Calabrese, China and the Persian Gulf Energy Security, Middle East Journal, Cilt 52 Sayı 3, Yaz 1998 s. 351-366.

⁴¹ Avrupa ve ABD'nin bölgedeki faaliyetleri için bakınız: Simon Serfaty, Bridging the Gulf Across the Atlantic: Europe and the United States in the Persian Gulf, Middle East Journal, Cilt 52 Sayı 3, Yaz 1998 s. 337-350.

genişleterek bölgesel bir güç olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda İran kısa ve uzun dönemde bozuk olan ekonomisini düzeltmek için ticari partnerler bulmayı, bölgedeki silahlanma yarışında yerini almayı,⁴² bölgesel ittifaklar kurmak suretiyle bölge güvenliğinde inisiyatifi bölge dışı güçlerin elinden almayı dış politika hedefleri olarak seçmiştir. İran'ın devrim sonrası dönemdeki devrim ihraç politikası Hatemi döneminde çok dillendirilmemekte ve sanki onun yerini Hatemi'nin medeniyetler arası diyalog söylemi almış görünmektedir.⁴³

ABD, İran açısından bölgede sahip olduğu askeri kapasitesi ile her an İran'ın varlığını sona erdirebilecek bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu yüzden İran'ın ABD konusunda izlediği genel politika ABD'nin bütün kuvvetleriyle bölgeden çekilmesinin sağlanmasıdır. İran bu doğrultuda özellikle Hatemi'nin iktidara gelmesinden sonraki dönemde yerel dinamikli bölgesel ittifaklar geliştirmeye çalışmaktadır. Bu vesileyle İran'ın Suudi Arabistan ve diğer Körfez monarşileri ile ikili görüşmeleri bu politikanın birer yansımalarıdır.⁴⁴ Ancak KİK ülkelerinin İran ve Irak konusundaki endişeleri onları bölge dışı aktörlerle –özellikle Orta Asya ve Uzak Doğu ülkelerine açılım çalışmaları yürütmektedir- ittifak yapmaya yöneltmektedir. Bu durum İran dış politikasının başarıya ulaşması önündeki en büyük engellerden biridir. Bu durumda İran bölge ülkelerine güven telkin etmeye çalışmaktadır.

ABD'nin İran'ın zayıf tutulması suretiyle bölgesel bir güç olmasının engellenmesi politikası İran'da sıklıkla işlenmektedir. İran şu girişimleri ABD'nin bu planının yansımaları olarak görmektedir: 1995 sonlarında House Newt Gingrich⁴⁵ sözcüsünün İran hükümetinin çevrenmesi amacıyla ABD istihbarat bütçesinden 18 milyon dolar ayrılması çağrısı, Senatör Alfonse D'Amato'nun 1997'de yürürlükteki boykotun şiddetini artırmak amacıyla ikinci bir ekonomik boykot girişimi, ABD'deki İran sermayesinin dondurulması, yukarıda da belirtildiği üzere Körfez'de ABD'nin askeri varlığı ve ABD'nin müttefiklerine İran'la ilişkileri kesmeleri yönünde yaptığı baskılar.⁴⁶

⁴² İran'daki silahlanma faaliyetleri için bakınız: Anthony Cordesman, "Iranian Military Capabilities and Dual Containment", Gary G. Sick, Lawrence G. Potter [ed], *The Persian Gulf at the Millennium: Essays in Politics, Economy, Security and Religion*, New York, The Tern Book Company Inc., 1997 s. 189-229.

⁴³ Hatemi'nin medeniyetler arası diyalogla ilgili fikirleri için bakınız: Seyyid Muhammed Hatemi, *Hissin Doğusu ve Akılın Batısının Buluşmasına Bir Davet*, Avrasya Dosyası, Cilt 5 Sayı 3, Sonbahar 1999, s. 356-359.

⁴⁴ Nitekim Hatemi'nin iktidara gelmesinden sonra Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi, ilk yurt dışı gezisini Suudi Arabistan'a yapmıştır.

⁴⁵ ABD'de İran Karşıtı faaliyetlerde bulunan bir dernek.

⁴⁶ Jerrold Green, "Iran and Gulf Security", David E. Long, Christian Koch [ed], *Gulf Security in the Twenty First Century*, The Emirates Center for Strategic Studies and Research, 1997, s. 19.

İran Körfez politikasına yön veren bir diğer faktör de Saddam yönetimindeki Irak'tan gelebilecek muhtemel tehlikeler korkusudur.⁴⁷ Her ne kadar İran ve Irak, ABD tarafından kuşatılan iki ülke olsalar da bölgede ortak hareket etmelerini engelleyen bir çok etken vardır. İran ve Irak arasında öncelikle bir bölgesel güç olma yarışı vardır. Bu yarışta Saddam, İran İslam Devrimi'nin hemen ertesinde inisiyatifi eline almak istemiş ve sekiz yıl sürecek bir savaşın önünü açmıştır. Savaş 1988 yılında bitmesine rağmen savaşın yaraları henüz sarılamamıştır. İki ülke arasındaki savaş esirlerinin karşılıklı teslimi konusundaki pürüzler hâlâ giderilememiştir. Saddam'ın 8 Ağustos 1999 tarihinde savaşın bitmesinin 11. yılı vesilesiyle yaptığı konuşmada ve İran tarafından bu konuşmaya verilen cevapta taraflar birbirlerini suçlayıcı ifadeler kullanmışlardır.⁴⁸ İran ve Irak arasındaki bir diğer sorun da dini farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Şii bir devlet modeline sahip olan bir İran, nüfusunun yarısından fazlası Şii ama yönetici elitleri Sünni olan bir Irak için önemli bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Irak, ülkesindeki Şii nüfusun İran tarafından kullanılmasından çekinmektedir. İran'ın Irak'a karşı kullanabileceği bir başka kart da Kürt kartıdır. İran, Irak, Suriye ve Türkiye'nin ülkelerinde belli oranlarda Kürt nüfusa sahip oldukları ve bu nedenle Irak'ın toprak bütünlüğünü her fırsatta dile getirdikleri doğrudur; ancak Irak'taki Kürtler'in otonomilerini de fakto olarak kazanmış olmaları ve İran'daki Kürt halkın genelde ayrılıkçı taleplerinin olmayışı İran'ı Irak'a karşı Kürt kartını kullanma noktasında avantajlı bir konuma getirmiştir.

İran Körfez politikasını oluşturan bir başka değişken de İran'ın KİK ülkeleriyle olan ilişkileridir. İslam Devrimi'ni takip eden yıllarda İran bu ülkelerde en çok rejimlerini tehdit etmesi açısından tehdit unsuru olmuştur. Devrim sonrasında Humeyni'nin bu devletlerdeki rejimleri dini açıdan gayrimeşru sayması bu monarşilerde sıkıntıyla karşılanmıştır. Ancak Rafsancani'yle başlayan pragmatizm ve Hatemi'yle devam eden demokratik barış⁴⁹ sürecinde bu ülkelere karşı uygulanan dış politika yumuşatılmıştır. Ancak bu ülkeler ve İran arasında anlaşmazlık unsuru olabilecek bir çok problem bulunmaktadır. Öncelikle İran bu ülkelerin Batı ve özellikle ABD ile ittifaklara girmelerinden rahatsızlık duymaktadır. İkinci olarak İran'la aralarındaki ideolojik farklılıklar bu ülkelerde tedirginliğe sebep olmaktadır.⁵⁰ Bu

⁴⁷ The Iranian-American Confrontation, The Wall Street Journal Interactive Edition, 27 Mayıs 1997.

⁴⁸ Irak Zafer Gününü Kutladı, Milliyet, 9 Ağustos 1999.

⁴⁹ R. K. Ramazani, The Shifting Premise of Iran's Foreign Policy: Towards a Democratic Peace, Middle East Journal, 52/2, Spring 1998 s. 177-187.

⁵⁰ Jerrold Green, "Iran and Gulf Security", ... s. 19.

ülkelerden Bahreyn’de aynen Irak’ta olduğu gibi Şii çoğunluğun Sünni yöneticileri vardır. Öte yandan Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri’nde de bir İran tehdidini söz konusu yapabilecek çoğunlukta Şii azınlık bulunmaktadır. Bu ülkelerle üçüncü bir anlaşmazlık konusu sınır uyuşmazlıklarından kaynaklanmaktadır. İran’ın Bahreyn üzerindeki tarihi emelleri⁵¹ ve İran ve BAE arasındaki Abu Musa, Büyük ve Küçük Tunb adaları kronik bir sorun haline gelmiştir. Ancak Hatemi’nin son zamanlardaki konuşmalarına bakılacak olursa İran’ın bu sınır sorununu çözmek niyetinde olduğu söylenebilir. Hatemi geçtiğimiz Mayıs ayında Suriye, Suudi Arabistan ve Katar’ı kapsayan ziyareti sırasında bir konuşmasında bu sorunların karşılıklı yanlış anlamalardan kaynaklandığını belirtmiş ve "İslam ümmeti kendi aralarındaki sorunları diyalogla çözmeli ve dış güçlere bağımlı olmaya izin vermemelidir." demiştir.⁵²

Irak

Irak, bölge politik kültüründe ve tarihinde hep hegemon emelleri taşıma, Arap dünyasının en güçlü devleti olma ve liderliğini yapma sevdası içinde bugünlere ulaşmıştır.⁵³ Irak’ın bölgedeki güvenlik algılamalarını ve bu çerçevede oluşturduğu politikaları çalışırken bu gerçeğin ihmal edilemez bir rolü olduğunu hatırdan çıkarmamak gerekmektedir. Bunun yanında ülkenin etnik ve dini yapılanması, sahip olduğu enerji kaynakları, iktidardaki Baas Partisinin ideolojisi, Devlet Başkanı Saddam Hüseyin’in hırsı ve coğrafyasından kaynaklanan tehdit algılamaları Irak dış politikasının oluşturulmasının önemli belirleyicileridir. Irak bu faktörlerin etkisi ile kimi zaman bölgeden enerji ihtiyacını karşılama ve pazar bulma yönüyle faydalanan ABD ile, bölgesel güç olma noktasında rakipleri olan İran ve Suudi Arabistan ile ve Irak’ın hegemonik hırsları yüzünden kendi güvenliklerini tehdit altında gören diğer Arap monarşileri ile karşı karşıya gelmektedir.

Irak’ın ABD ile ilişkilerindeki temel sorun Irak’ın 1991 Kuveyt işgali sonrasında BM tarafından uygulanan yaptırımlara tam olarak uymamış olmasıdır. ABD, ülkede BM yaptırımlarını hiçe sayan bir Saddam yönetiminin varlığından duyduğu rahatsızlığı her fırsatta dile getirmektedir. ABD’ye göre Irak, silahlanmak suretiyle bölgede istikrarı tehlikeye sokmaktadır. Irak ise BM yaptırımlarına uyduğunu iddia etmekte ancak Irak

⁵¹ İran Bahreyn’i kendi sınırlarından sayan tarihi bir anyayışa sahiptir. Bahreyn’deki Şii çoğunluğun varlığını bu emellerinde meşrulaştırıcı etken olarak kullanmaktadır.

⁵² Iran’s Khatami calls for unity among Muslim Nations, CNN Interactive, 14 Mayıs 1999, <http://www.cnn.com/world/meast/9905/14/iran.syria.reut/>

⁵³ Feisal al Mazidi, The Future of the Gulf: The Legacy of the War and the Challenges of the 1990s, ... s. 7.

halkının çektiği acıları öne sürerek yaptırımların bir an önce kaldırılmasını talep etmektedir. Irak'a uygulanan ekonomik yaptırımların ülkeyi çok zor durumda bıraktığı doğrudur. Bugün yüzlerce Iraklı çocuk ve hasta ya yetersiz beslenmeden ya da temin edilemeyen ilaçlardan dolayı ölmektedir. Ancak ABD Irak'a insani harcamalarına yetecek kadar petrol satışına izin verildiğini fakat Saddam yönetiminin buradan elde edilen geliri insani yatırımlar yerine silaha yatırdığını öne sürmektedirler. ABD daha önce zikredilen "ikili çevreleme" politikası ile silahlandığını iddia ettiği Irak'ı zayıf düşürmeyi ve bölgesel bir güç olmasının önüne geçmeyi hedeflemektedir. ABD son yıllarda Saddam tehdidini iç politikasında da öylesine abartılı anlatmıştır ki 1998 yılında Kongrede Irak'a muhalefeti desteklemek amacıyla bütçeden 97 milyon dolar pay ayrılmıştır.⁵⁴ Yalnız şu da bir gerçek ki Irak halkının çektiği sıkıntıların dünya basınında yer bulmaya başlaması ABD'nin Irak'a uyguladığı çevreleme politikasında uluslararası desteği yavaş yavaş kaybetmeye başlamasını netice vermiştir.

Irak'ın İran'la aralarındaki sorunlar bölgesel güç olma yarışından, câri ideolojilerindeki farklılıklardan, ve etnik ve dini farklılıklarını karşılıklı olarak birbirlerinin aleyhine kullanmalarından kaynaklanmaktadır. İki ülke arasında yakın tarihin bıraktığı miras hiç de iyi hatıralarla dolu değildir. 1980-8 İran Irak savaşından kalan yukarıda geçen problemler, silahlanmalarının uyandırdığı karşılıklı güvensizlik, enerji üretim ve satışında rakip ülkeler olma, İran'ın Irak içindeki Şii ve Kürt nüfusu kullanma potansiyeli -kullanma yolları İran kısmında açıklanmıştır-başlıca çatışma konularıdır.

Irak ve KİK ülkeleri arasındaki sorunların temelinde Irak'ın güneyindeki ülkeler, üzerinde özellikle de Kuveyt üzerindeki emelleri vardır. Her ne kadar Saddam yönetimindeki Irak, BM yaptırımları ile zayıflatılmışsa da Irak mevcut enerji rezervleri ve yönetim felsefesiyle Körfez monarşileri için hâlâ büyük bir tehdit olarak durmaktadır.

Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Ülkeleri

KİK ülkelerinin Körfez Bölgesindeki güvenlik politikaları esas itibarıyla mevcut yapılanmanın sürdürülmesi politikasına dayanmaktadır. KİK, 1981 yılında Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Umman ve Birleşik Arap Emirliklerinin inisiyatifleri ile kurulmuştur. KİK'in kuruluşundan önceki on yılda meydana gelen gelişmelerin oluşturduğu güvensiz ortam -İngilterenin 1971'de bölgeden çekilmesi

⁵⁴ James Phillips, "The Persian Gulf and Middle East" ... s. 724.

sonucu oluşan siyasi boşluk, 1973'ten itibaren petrol fiyatlarında görülen yükselme, 1979 İran İslam Devrimi, 1979'da Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali, 1980 yılında İran-İrak Savaşı'nın başlaması⁵⁵- böyle bir konseyin ortaya çıkmasını sonuç vermiştir. Bu konseyi oluşturan altı ülke sosyoekonomik ve siyasal yapılarındaki benzerliklere rağmen beraber iş yapabilme kültürünün eksikliği, bu ülkelerin birbirlerine olan güvensizlikleri, bu devletlerin kendi içlerindeki ekonomik sorunlar, etnik ve dinsel farklılık temeline dayanan yapısal sorunlar, karşılıklı sınır sorunları⁵⁶ ve ulus devlet olma sürecini tamamlayamamaktan kaynaklanan problemlerin bir neticesi olarak bu teşkilat tam bir uyumdan yoksundur.⁵⁷

Bu ülkelerin ABD, İran ve Irak'la ilişkileri yukarıdaki bölümlerimizde ayrıntılı olarak ele alındığından burada KİK ülkelerinin kendi aralarındaki sorunları üzerinde daha ağırlıklı olarak durulacaktır. Şimdi bu altı ülkenin güvenlik sorunlarını kısaca verelim.

Suudi Arabistan, daha önce de geçtiği gibi bölgede bir İran ya da Irak üstünlüğünü kendisine en büyük tehdit olarak görmektedir. Bu tehdide önlem olarak da hızlı bir silahlanma sürecine girmiştir. Ancak bu konuda teknik donanımına tam olarak sahip olmayışı bölgesel güvenlik adına önemli bir sorundur. Suudi Arabistan'ın bir diğer sorunu da Yemen'le arasında olan sınır belirsizlikleridir. Bununla ilgili olarak 2000 yılının ilk üç ayında taraflar sorunun çözümü için iyi niyetlerini belirten karşılıklı açıklamalarda bulunmuşlardır ancak somut bir adım henüz atılmamıştır. Suudi Arabistan'ın tehdit algılamalarından birisi de ABD ve Batı'dan gelen ekonomik ve siyasi liberalleşme yönündeki baskılardır. Diğer monarşilere göre daha püritan bir İslami rejime sahip olan Suudi Arabistan'da liberalleşme yönünde atılacak adımlar ülkede birtakım karışıklıkları da beraberinde getirebilir. Suudi yöneticiler, İran'da Şubat 2000 seçimleriyle daha da pekişen açık toplum taleplerinin ülkesine de sıçramasından korkmaktadırlar.

⁵⁵ Turki al-Hamad, Imperfect Alliances: Will the Gulf Monarchies Work Together?, Middle Eastern Review Of International Affairs, 1/2 Temmuz 1997.
<http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/journal/1997/issue2/jv1n2a3.html>.

⁵⁶ Bu ülkelerin kendi aralarındaki sınır sorunlarıyla ilgili geniş bir araştırma için bakınız: Richard N. Schofield, "Border Disputes in the Persian Gulf: Past, Present nad Future", Gary G. Sick, Lawrence G. Potter [ed], The Persian Gulf at the Millennium: Essays in Politics, Economy, Security and Religion, New York, The Tern Book Company Inc., 1997 içinde., s. 127-165.

⁵⁷ Jalil Roshendal, A new Plan for Cooperation in the Gulf, Iranian Journal of International Affairs, ... s. 535. Ayrıca Körfez ülkelerinde bu problemlerin mevcudiyetinde istikrarın yöneticiler tarafından nasıl sağlandığıyla ilgili geniş bir araştırma için bakınız: Daniel L. Byman Ve Jerrold D. Green, The Enigma Of Political Stability In The Persian Gulf Monarchies, Middle Eastern Review Of International Affairs, 3/3, Eylül 1999, <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/journal/1999/issue3/jv3n3a3.html>.

Kuveyt, kendisi üzerindeki emelleri dolayısıyla Irak'ı, % 25'e varan Şii nüfusunun aleyhine kullanılması endişeleriyle de İran'ı bölgesel tehditler olarak algılamaktadır. Ayrıca Kuveyt'in KİK ülkeleri ve özellikle de Suudi Arabistan üzerinde de ciddi korkuları bulunmaktadır. Kuveyt'in bu korkuları 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgali esnasında iyice su yüzüne çıkmış, bir güvenlik örgütü olarak KİK bu savaş sırasında üzerine düşeni yapamamış ve etkisiz kalmıştır.

Katar, 1995 yılında yapılan ve yönetimin daha genç bir kadroya geçtiği zamana kadar bölgede Suudi Arabistan'ın gölgesinde dış politikasını oluşturan bir devlet görünümündeydi. Sosyal ve ideolojik benzerliklere sahip olan bu iki ülke gerek petrol politikalarını gerekse bölgesel dış politikalarını ortak olarak belirlemekteydiler. Ancak bu yıldan sonra Katar, âdeta geçmişinden öç alırcasına bir Suudi karşıtı politika takip etmeye başladı. Katar daha milliyetçi bir ton kazanan, geleneksel tecrübelerden uzaklaşıp modern bir yapı oluşturmaya çalışan yeni dış politikasıyla KİK ülkeleri arasında provokatif olmakla suçlanıyor.

Körfez ülkeleri içinde belki de en istikrarlı dış politika izleyen ülke Umman'dır. Sultan Kâbus bid Said yönetimindeki Umman, bütün bölge ülkelerine karşı izlediği dengeli politikalarla hiçbir ülkeyi tehdit etmeyen bir pozisyonda durmaktadır. Bu yönüyle Kâbus'un Umman'ı bir çok ülkelerarası çatışmada arabuluculuk yapabilecek bir potansiyele sahiptir.

Bahreyn için en büyük bölgesel tehdit İran'dır. Bahreyn'de Şii nüfusun çoğunluğu oluşturması ve Şiilerin ekonomik bakımdan durumlarının çok kötü olması bölge iç politikalarına karışması için İran'a avantaj sağlamaktadır. Her ne kadar yakın zamanda İran resmi ağızlarından düşmanca sözler çıkmamışsa da İran'ın Bahreyn'i 13. eyaleti sayan tarihi söylemi Bahreyn'de bir takım tereddütlere sebep olmaktadır. Bahreyn için bir başka bölgesel tehdit de Katar'dır. Kabile yapılarının çok önemli olduğu bölgede iki ülkedeki hânedanların tarihten gelen düşmanlıkları ve aralarındaki toprak sorunları iki ülke ilişkilerinin sağlam bir zeminde olmadığını gösteren sorunlardır.

İran, BAE için de bölgedeki en büyük tehdittir. 1971'den bu yana devam eden Ebu Musa, Büyük ve Küçük Tunb adaları üzerindeki anlaşmazlıklar henüz çözülebilmemiş değildir. Ancak bugün artık iki taraf da bu sorunda karşılıklı yanlış anlamaların sorunun çözümünü zorlaştırdığını kabul etmiş bulunmaktadır. Bu yüzden bu sorunun karşılıklı görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulma imkânı bugün doğmuş bulunmaktadır. BAE için bir diğer tehdit de ülkesinde çalışan yabancı işçilerdir. Bu durum özellikle ülke nüfusunun yarısından

çoğunu oluşturan Hindistan ve Pakistanlı işçiler için geçerlidir. BAE'nin bu konuda izlediği ve izleyeceği politikalar bu ülkelerle ilişkilerini de kuşkusuz etkilemektedir.⁵⁸

SONUÇ

Körfez Bölgesinde Soğuk Savaş sonrası güvenlik yapılanmasının ortaya konulması, bu yapı içerisinde bölge güvenliğinde etkili olan aktörlerin güvenlik algılamaları ve bu bağlamda oluşturdukları dış politikalarının ortaya konulmasından sonra bölge güvenliği hakkında şu sonuçlara ulaşılabilir.

Öncelikle bölge güvenliğinin kesin olarak sağlanması esas itibariyle İran, Irak ve KİK ülkeleri arasında kurulacak karşılıklı bir güven inşasına bağlıdır. Çünkü bölge güvenlik sorunlarının temelinde yerel dinamikler vardır. Ancak bunun tam anlamıyla sağlanması kısa ve orta vadede pek mümkün gözükmemektedir. Hatemi'nin devlet başkanı olmasıyla başlayan dönemle birlikte İran'ın Körfez monarşilerine karşı politikalarında görülen yumuşama kısmi olarak böyle bir plana katkıda bulunuyorsa da gerek İran'da Hatemi'nin başlatmış olduğu açık toplum taleplerinin geleceği ile ilgili belirsizlikler gerekse de bu ilişkilerde karşılıklı güvenin tesis edilememiş olması bu politikanın önündeki en önemli engellerdir.

Bölge güvenliği ile ilgili olarak ulaşılacak ikinci bir sonuç ABD'nin bölge güvenlik denkleminde çekilmek niyetinde olmadığıdır. Bölgenin ABD ekonomisi için 'vazgeçilemez' oluşu bu durumun en önemli sebebidir. Bölgesel güçlerin aralarındaki çatışmaları çözecek ortak bölgesel bir kurum geliştirecek yeteneklerden yoksun oluşları da ABD'nin bu politikasının geçerliliğini pekiştirmektedir. Ancak ABD'nin bölgedeki varlığına uluslararası meşruiyet kazandırabilmesi için "ikili çevreleme" politikasında bir takım revizyonlar yapması gerekmektedir. Öncelikle politikada insani boyut öne çıkmalı, İran ve Irak halklarına cephe alınmamalı, bu devletlerin silahlanma, terör gibi stratejik yönden bölge güvenliğini tehdit eden konulardaki politikaları hedef olarak alınmalıdır.

Ulaşılabilecek üçüncü bir sonuç ABD'nin KİK ülkeleri ile olan ilişkileri ile ilgilidir. ABD ve KİK ülkeleri arasındaki mevcut yaklaşmanın tarihi ve kültürel bir temelden yoksun oluşu gelecekte muhtemel bazı problemler doğurabilir. ABD'nin bu ülkelere insan hakları ve demokratikleşme konularında yapabileceği baskılar, Arap-İsrail barışının sağlanması için uygulayacağı muhtemel baskılar, İslam karşıtı geliştirebileceği bazı katı söylemler, petrol ve ticari konulardaki politika

⁵⁸ Turki al-Hamad, Imperfect Alliances: Will the Gulf Monarchies Work Together?, ... [ONLINE]

farklılıkları⁵⁹ ABD ve KİK ülkeleri arasındaki mevcut ortak hareket politikalarının aşınmasına ve ilişkilerin kötüye gitmesine sebep olabilir.

Dördüncü bir sonuç İran'ın bölgedeki rolüyle ilgilidir. İran'ın bölgede oynayacağı rol büyük oranda iç politikasındaki muhtemel gelişmeler ışığında belirlenecektir. Eğer İran'da Hatemi ile temsil edilen reformistler İran'ın geleceğine hakim olmayı başarabilirlerse İran üzerindeki yaptırımlar zincirinden kurtulup daha kabul görür bir dış politika üretme noktasına gelebilir.⁶⁰ Böyle bir durumda muhtemelen İran komşularıyla olan çatışma konularını çözme gayretinde bulunacak kendisi kaynaklı tehdit algılamalarının zayıflamasına sebep olacaktır. Tersine bir durumda yani izolasyonist cephenin İran'ın geleceğine hakim olduğunun düşünüldüğü bir durumda İran daha da marjinalleşecek ve tehdit olarak algılanış oranı artacak, bölge politikalarındaki güvenilirliği azalacaktır. Böyle bir İran'ın varlığında da bölgenin dış güçlerin etkisini düşünmemek muhal olacaktır.

Beşinci bir sonuca Irak'ın geleceği merkezinde yapılacak spekülasyonlarla ulaşılabılır. Irak'ın geleceğinde Saddam'ın ya da onun mirasını devam ettirecek kişilerin hâkim olması durumunda ABD'nin bu ülkeye uyguladığı politikalarda yumuşama görülmeyecek, tersine belki de ABD'nin bu ülkeye yönelik politikaları iyice sertleşecektir. Bu durum komşu ülkeler tarafından da büyük bir tehdit olarak görüleceğinden Irak iyice bölgesinde izole olacaktır. Irak'ın kuzeyinde bir Kürt devleti, güneyinde de bir Şii devleti kurulmasına dayanan bir senaryoda da bölgesel denklemde İran, Suriye ve Türkiye'nin rolleri artacak ve güvenlik sorunları yeni boyutlar kazanacaktır.

Bölge güvenliği ile ulaşılabilecek diğer bir sonuç da KİK ülkelerindeki iç sorunların bölgesel güvenliğe etkileri ile ilişkilidir. Bu ülkelerin kendi iç sorunlarını çözmeden bölgesel güvenliklerini garantiye alabileceklerini söylemek mümkün değildir. Bu ülkeler ne kadar güçlü partnerlere, ne kadar teknik silah donanımına sahip olurlarsa olsunlar iç sorunlarını çözmeden güvende sayılamazlar. Turki al Hamad'ın değişimi Rusya çok güçlü müttefiklere sahip olmasına rağmen 1917 devriminin önüne geçemedi. Aynı şekilde İran Şahı Ortadoğu'nun en güçlü askeri gücüne sahip olmasına rağmen 1979 İran Devrimi'ni önleyemedi.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Basra Körfezi önümüzdeki on yıllarda da dünyanın gözünün üzerinde olduğu sıcak gelişmelerin yaşanacağı bir bölge olarak kalacaktır.

⁵⁹ Feisal Al Mazidi, The Future of the Gulf: The Legacy of the War and the Challenges in the 1990s, ... s. 14-16.

⁶⁰ Jacquelyn K. Davis ve Michael J. Sweeney, Strategic Paradigms 2025: US Security Planning for a New Era, Herndon, Brassey's, 1999, s. 149.

⁶¹ Turki al-Hamad, Imperfect Alliances: Will the Gulf Monarchies Work Together?, ... [ONLINE]